

NEDERLANDSE ANALECTA O.S.A.

'89
2

INFO VAN DE AUGUSTIJNEN IN NEDERLAND

REDACTIE-ADRES : ARCHIPELSTRAAT 86 - 6524 LP NIJMEGEN

Hans van den Berg in proefschrift: naar een positieve waardering van de godsdienst van de Aymara-Indianen

“DE AARDE GEEFT NIET ZOMAAR”

In de nieuwe, nog wat kil aandoende aula van de Katholieke Universiteit Nijmegen heeft Hans van den Berg op 7 juni zijn proefschrift verdedigd: "La tierra no da así no más" - "De aarde geeft niet zomaar". Hiermee promoveerde hij tot doctor in de godgeleerdheid.

Omdat hij zijn werk in het Spaans heeft geschreven, zal het voor menigeen ontoegankelijk blijven. Daarom volgen hieronder eerst de beknopte samenvatting die hij ervan verspreid heeft, en aansluitend de korte inhoudsweergave zoals Van den Berg die aan het begin van de promotieplechtigheid op verzoek van de promotor onder woorden bracht.

In de godsdienst van de Aymaras van Bolivia, Chili en Peru kunnen een oorspronkelijke indiaanse en een christelijke dimensie worden aangewezen.

De oorspronkelijke godsdienst van deze indianen heeft zich vooral gevormd op basis van hun ervaring met het klimaat en het landschap van hun woongebied, dat op 4.000 meter boven de zeespiegel ligt, alsmede op basis van hun agrarische activiteiten. De mens moet zich heel wat inspanningen getroosten om redelijk goede oogsten binnen te halen en zijn voortbestaan veilig te stellen: "De aarde geeft niet zomaar".

Binnen het geheel van inspanningen nemen de landbouwriten een zeer belangrijke plaats in. Zij begeleiden de agrarische activiteiten, die worden afgestemd op de ontwikkeling van de klimatologische cyclus. Bij de uitvoe-

ring van deze ritën richten de Aymaras zich tot de krachten van de natuur die zij verpersoonlijkt hebben, in het bijzonder tot de Moeder Aarde, die voortbrengt wat de mens nodig heeft om te leven; tot de Grootvaders van de Bergen, die de regen beheersen en tot de kleine Heer van het Voedsel, die levenskracht geeft aan de producten van de aarde.

Ondanks alle inspanningen die de Aymaras zich getroosten zijn de

oogsten toch vaak arm en soms zelfs slecht. De Aymaras hebben zich de vraag gesteld wat daarvan de oorzaak is en het antwoord op deze vraag hebben zij gegeven in hun wereldbeschouwing. Deze gaat ervan uit dat de kosmos één geheel is, waarin alles samenhangt. In die kosmos, die bestaat uit de natuur, de menselijke maatschappij en de wereld van de verpersoonlijkte natuurkrachten, bestaat een fundamenteel evenwicht. Aangezien er tegengestelde krachten zijn in de kosmos, die elkaar weliswaar niet uitsluiten, maar die wel de neiging hebben de hun gestelde grenzen te overschrijden en dat in feite ook doen, is dit evenwicht niet stabiel.

Het is vooral de mens die er zorg voor te dragen heeft dat die krachten in evenwicht blijven. Hij is daarin ook in hoge mate geïnteresseerd, want zijn voortbestaan hangt van dit evenwicht af. Daarom is hij altijd bezig om het evenwicht in de natuur te ontdekken en te bewaren. Dat doet hij door de natuur zo goed mogelijk te observeren en te respecteren. Hij probeert de harmonie in de menselijke maatschappij te bevorderen door goede economische en sociale verhoudingen te scheppen binnen de agrarische gemeenschap waartoe hij en zijn familie behoren. Hij spant zich in om een goede relatie te onderhouden met de wereld van de verpersoonlijkte natuurkrachten

door middel van zijn rituelen en offers. Het morele gedrag van de mens speelt in dit alles ook een uitermate belangrijke rol. Toch faalt de mens in het onderhouden van de juiste relatie tot de natuur, tot zijn mede-mensen en tot de boven-menselijke krachten, zoals hij faalt waar het gaat om zijn moreel gedrag. Daardoor wordt het evenwicht verstoord. Hier ligt precies de oorzaak van het niet verkrijgen van goede oogsten.

Vanaf het midden van de XVIe eeuw hebben evangelie-verkondigers getracht de oorspronkelijke godsdienst van de Aymaras te doen verdwijnen en te vervangen door het Christendom. Door de overvloedige plaatsing van kruisen, door de bouw van kerken en kapellen en de aanleg van kerkhoven kreeg het Aymara-landschap een duidelijk christelijk karakter. Door de invoering van de christelijke kalender werd de tijd geheiligd. De agrarische en andere rituelen moesten verdwijnen en de christelijke feesten werden ingevoerd. Het christelijke gods-begrip werd onderwezen en de heiligenverering ingevoerd. In het wereldbeeld van de Aymaras werden de dimensies van hemel en hel toegevoegd en de Aymaras werd geleerd dat de positieve en negatieve krachten in de mens en in de kosmos elkaar uitsluiten en gesepareerd moeten worden. De Aymaras namen het Christendom aan, maar zonder hun identiteit prijs te geven. Zij ver-aymari-zeerden het Christendom door het te integreren in hun eigen beleving van ruimte en tijd, in hun rituelen en feesten, in hun geloofs-overtuigingen omtrent bovenmenselijke krachten en in hun wereldbeschouwing. Zo ontstond wat we noemen de Aymara-christelijke godsdienst, die een samenhangend geheel vormt van de oorspronkelijke godsdienst en het Christendom.

Vanuit de evangelisatie is deze godsdienst in de loop der eeuwen vooral negatief gewaardeerd. Eerst in de laatste decennia zijn er serieuze pogingen gedaan om tot een meer positieve waardering van de Aymara-godsdienst te

komen. Die pogingen werden geïnspireerd door de grote waarde die vele Aymaras zelf aan hun godsdienst hechten en door de speciaal sinds het Tweede Vaticaans Concilie gegroeide erkenning dat elke cultuur recht heeft op haar eigen religieuze ervaring en op een eigen vormgeving van die ervaring. Toch doen er zich bij de ontwikkeling van die pogingen ernstige moeilijkheden voor. Deze zijn op de eerste plaats te wijten aan het feit dat degenen, die in theorie en/of praktisch geëngageerd zijn met de evangelisatie van de Aymaras, over het algemeen nog een te gering inzicht hebben in het geheel eigen karakter van een landelijke samenleving. Bovendien hebben zij vaak onvoldoende kennis van de godsdienst van de Aymaras en van hun sterk contemplatieve spiritualiteit. Tenslotte blijkt het zeer moeilijk te zijn de autochtone dimensie van de Aymara-godsdienst in het traditionele beeld van het Christendom in te passen.

Deze studie wil een bijdrage zijn tot het verdiepen van onze kennis van de godsdienst van de Aymaras en tegelijkertijd wegen aangeven om tot een werkelijk positieve waardering van deze godsdienst te kunnen komen.

Op verzoek van zijn promotor, prof. J. Van Nieuwenhove gaf Hans van den Berg aan het begin van de promotie-plechtigheid de volgende samenvatting van zijn dissertatie :

Mijn onderzoek is geboren uit een zorg om de voortgezette evangelisatie van en het pastorale werk onder de Aymara-christenen. Die zorg betreft de religieuze realiteit van deze indianen en de verschillende wijzen waarop deze realiteit vanuit evangelisatie en pastoraal beoordeeld wordt.

De realiteit van wat ik genoemd heb de Aymara-christelijke godsdienst heeft, zoals de uitdrukking al aangeeft, een autochtone en een christelijke dimensie. Daar zijn verschillende houdingen tegenover mogelijk. Enerzijds die van de Aymaras zelf. Door mijn jarenlange contacten

Promotor prof.dr.J.Van Nieuwenhove overhandigt Hans van den Berg de doctorsbul.

met hen ben ik gaan beseffen, dat het religieuze ervaren, weten en handelen van deze indianen voor henzelf iets zo kostbaars is, dat zij het tot op heden niet hebben kunnen en willen inruilen voor iets anders. Van de andere kant zou dit voor de niet-Aymara christenen, en heel in het bijzonder voor degenen die pastoraal onder de Aymaras werkzaam zijn, eveneens iets zo kostbaars moeten zijn, dat men zich inspanst het zo positief mogelijk te waarderen en er een zo groot mogelijk respect voor te hebben.

Het is er mij bij het onderzoek daarom om gegaan, een zo duidelijk mogelijk beeld te krijgen van die godsdienstige realiteit. Het was onvermijdelijk daarbij een keuze te maken, om de eenvoudige reden dat de godsdienst van de Aymaras zeer veelomvattend is en er nog nooit een systematische studie van gemaakt is. Ik koos voor de landbouwweten, want landbouw is allesbepalend voor de Aymaras van de hoogvlakte van de Andes.

Om methodologische redenen heb ik de twee genoemde dimensies van de Aymara-godsdienst uit elkaar gelegd. Het leek mij namelijk van het allergrootste belang te ontdekken, wat nu precies de relatie tussen de autochtone godsdienst en het christendom binnen de religieuze realiteit van de Aymaras is, speciaal omdat nog altijd velen denken en zeggen, dat de Aymaras in feite om zo te zeggen religieus op twee benen hinken of, nog sterker, dat zij weliswaar in naam christenen zijn, maar op de keper beschouwd toch eigenlijk niet-christenen, om niet te zeggen heidenen. De studie van de landbouwweten heeft zich langs drie wegen voltrokken :

- bronnenonderzoek,
- participerende observatie en
- gesprekken.

Deze rituelen zijn onlosmakelijk verbonden en vormen een coherent geheel met de ecologische en klimatologische realiteit van het hoogland en met het geheel van inspanningen die de Aymaras zich getroosten om daar hun bestaan veilig te stellen en voort te zetten.

Daarachter ligt hun wereldbeschouwing : het bestaan van een fundamenteel evenwicht, het zoeken naar dit evenwicht en het verlorengaan van dit evenwicht door de menselijke zwakte, waardoor precies de verklaring wordt gegeven van het feit, dat men vaak ondanks alle inspanningen geen goede oogsten binnenhaalt en het bestaan bedreigd wordt-

Zo krijg je binnen het proefschrift een soort drie-luik, waarvan het binnenste paneel de landbouwweten presenteert, het linkerpaneel alles wat daarvoor ligt en het rechterpaneel de wereldbeschouwing die er om zo te zeggen achter ligt.

Dan is er de christelijke dimensie, niet in de traditionele zin van het woord, dat wil zeggen vanuit de evangeliserende kerk, maar vanuit de indianen aan wie het christendom is aangereikt of opgedrongen. Het gaat hier om zo te zeggen om de visie van de ge-

kerstenden op de evangelisatie. In deze geschiedenis kunnen we globaal drie momenten onderscheiden die historisch niet precies bepaalbaar zijn. Allereerst de beleving van de oorspronkelijke religieuze ervaring, het weten omtrent die ervaring en het handelen naar die ervaring; vervolgens de kerstening van de Aymara-wereld; en tenslotte de veraymarisering van het christendom. Daaruit is een synthese ontstaan dankzij het synthetiserende denken van de Aymaras: de oorspronkelijke godsdienst kon niet geëlimineerd worden, het christendom kon alleen maar ingesloten

worden. Zo vinden wij een tweede drieluik, met als middenpaneel de synthese, als linkerpaneel de oorspronkelijke godsdienst en als rechterpaneel het vanuit Europa gebrachte christendom. In het laatste deel van het boek behandel ik dan nog een ander belangrijk aspect van de geschiedenis van de evangelisatie, namelijk hoe men vanuit de evangeliserende kerk die specifieke Aymara-godsdienst gewaardeerd heeft, vanaf de zestiende eeuw tot heden. Moeilijkheden om tot een positieve waardering te komen zijn veroorzaakt door te

weinig inzicht in de synthese die de Aymaras tot stand hebben gebracht en in de coherentie en wezenlijke relatie die er bestaat tussen religie en leefomstandigheden. Dit alles leidt tot een uitnodiging aan de theologie. Ook hier kom ik tot een derde drieluik, met in het midden de werkelijkheid van de Aymara-godsdienstige fenomenologie, links de evangelisatiegeschiedenis en rechts de theologie. Het middenpaneel en het linkerpaneel hebben al vastere lijnen, het rechterpaneel moet noodzakelijk en hoognodig nader ingetekend worden.